

Professionalisering van de opleiders in de huisartsenopleiding Stand van zaken anno 1995

V.C.L. Tielens

Samenvatting

In dit artikel wordt na een korte schets van de structuur van de driejarige opleiding tot huisarts in Nederland ingegaan op de mate van professionalisering van de drie categorieën docenten die betrokken zijn bij deze opleiding: de universitaire docenten, de huisarts-opleiders en de overige opleiders in ziekenhuizen en andere instellingen. Van elk van deze categorieën docenten wordt aangegeven hoe de selectie plaatsvindt, op welke wijze trainingen en begeleiding aan de docenten gegeven worden, in hoeverre er sprake is van toetsing en evaluatie van de docenten en in welke mate zij kunnen beschikken over professionele onderwijsmiddelen. Het blijkt dat de professionalisering van de huisarts-opleiders tot nu toe de meeste aandacht gekregen heeft en ook het verst gevorderd is. De universitaire docenten verbonden aan de afdelingen Huisartsenopleiding volgen op een tweede plaats, terwijl de training en begeleiding van de opleiders in ziekenhuizen en andere instellingen nog grotendeels van de grond moeten komen. Tot slot wordt kort ingegaan op de nationale samenwerking tussen de acht opleidingsinstituten en de recente activiteiten op internationaal niveau.

Inleiding

In dit artikel wordt toegelicht hoe in de huisartsenopleiding al dan niet gewerkt wordt aan de professionalisering van de docenten die betrokken zijn bij het opleiden van toekomstige huisartsen. Dit sluit aan bij aanbeveling num-

mer 8 uit het Raamplan 1994, waarin wordt gepleit de onderwijskundige professionalisering van docenten verder gestalte te geven en via een landelijk overlegorgaan te komen tot een landelijk cursusaanbod.¹ Eerst wordt enige algemene informatie gegeven over de opzet van de huisartsenopleiding, vervolgens wordt ingegaan op de selectie en training van de verschillende docenten die hierin een rol spelen: de universitaire docenten die verbonden zijn aan de huisartsenopleiding, de huisarts-opleiders en de overige opleiders in ziekenhuizen, verpleeghuizen en andere instellingen. Tenslotte volgen enige opmerkingen over de nationale samenwerking tussen de acht opleidingsafdelingen en de recente internationale ontwikkelingen op dit terrein.

De driejarige opleiding tot huisarts

Op 1 september 1994 is de opleiding tot huisarts verlengd van twee naar drie jaar. Dit was voorbereid door een landelijke Curriculum Commissie Beroepsopleiding Huisartsen (CCBOH), die in 1984/85 een aantal rapporten publiceerde over de doelstellingen, curriculumopbouw, didactische vormgeving, training van huisarts-opleiders en tenslotte de evaluatie van de huisartsenopleiding. Uitgaande van het Basistakenpakket voor de huisarts, zoals de Landelijke Huisartsen Vereniging (LHV) dat in 1983 heeft vastgesteld voor alle huisartsen in Nederland, zijn de doelstellingen voor de huisartsenopleiding gedetailleerd aangegeven.² Meer dan 500 doelstellingen zijn geformuleerd gerangschikt onder vier hoofdtaken voor de huisarts:

- taken afgeleid van het proces van hulpverlening (algemene consultvaardigheden);
- taken afgeleid van specifieke categorieën patiënten, klachten of problemen en ziekten;
- ondersteunende taken zoals praktijkvoering en deskundigheidsbevordering;
- taken samenhangend met het persoonlijk functioneren als huisarts.

De driejarige opleiding bestaat uit drie delen van elk een jaar. In het eerste jaar worden de basale huisartsgeneeskundige vaardigheden, kennis en attitudes aangeleerd in de huisartspraktijk onder leiding van de huisarts-opleider. In het tweede jaar worden gebleken lacunes in de klinische competentie zoveel mogelijk aangevuld middels leerwerkperiodes in ziekenhuizen (acht maanden), verpleeghuizen of instellingen voor geestelijke gezondheidszorg (twee maanden) en wordt aandacht besteed aan de wetenschappelijke vorming onder meer door het schrijven van een scriptie. In het derde jaar wordt weer in de huisartspraktijk onder leiding van een huisarts-opleider gewerkt aan de integratie van alle kennis en vaardigheden en de toepassing daarvan in meer complexe zorgsituaties en wordt het zelfstandig voeren van de praktijk voorbereid.

Gedurende alle drie de jaren komt de huisarts-in-opleiding (HAIO) een dag per week naar het Huisartseninstituut voor begeleiding en cursorisch onderwijs in een vaste groep van twaalf onder leiding van een huisarts-begeleider en een gedragswetenschappelijk groepsbegeleider.

Voor deze terugkomdagen is een curriculum gemaakt waarin zoveel mogelijk op evenwichtige wijze aandacht besteed wordt aan de ontwikkeling van de HAIO's. Daartoe is onder andere een uitvoerig systeem van voortgangsevaluaties ontwikkeld met vooral een educatieve of formatieve opzet. In de tiende maand van het eerste jaar is voorzien in een formele beslissing of de HAIO wel of niet zal doorgaan met de opleiding.

De gehele opleiding is gericht op het vormen van generalisten in de gezondheidszorg. Daarop wordt ook getoetst, onder andere via landelijke kennistoetsen, toetsen van consultvoeringsvaardigheden en technische vaardigheidentoetsen. Daarnaast kiest elke HAIO aan het eind van het eerste jaar een speciaal onderwerp of deelgebied waarin hij of zij zich extra gaat verdiepen. Deze verdieping kan betrekking hebben op de klinische competentie, op aspecten van het kwaliteitsmanagement of op wetenschappelijke scholing.

Het wettelijk kader en regelgeving van de huisartsenopleiding is in handen van het College voor Huisarts- en Verpleeghuis Geneeskunde (CHVG), terwijl de Huisarts- en Verpleeghuisarts Registratie Commissie (HVRC) toeziet op de naleving van de regels.

Docenten

Uit deze korte samenvatting van de driejarige huisartsenopleiding blijkt dat er drie soorten docenten te onderscheiden zijn:

- de huisarts-begeleiders en gedragswetenschappelijke docenten verbonden aan de universitaire afdelingen voor de huisartsenopleiding;
- de huisarts-opleiders voor het eerste en derde jaar;
- de overige opleiders in ziekenhuizen en andere instellingen.

De huidige stand van zaken met betrekking tot de professionalisering zal voor elk van deze groepen docenten afzonderlijk besproken worden. Telkens worden de volgende aspecten behandeld: de selectie, de training en begeleiding, de evaluatie of toetsing en het al of niet ter beschikking staan van professionele onderwijsmiddelen.

De universitaire docenten

De taken van de universitaire docenten, de huisarts-begeleider, de gedragswetenschappelijke groepsbegeleider en de overige stafleden van de afdeling Huisartsenopleiding zijn te onderscheiden in:

- het feitelijk geven van onderwijs aan kleine groepen van twaalf HAIO's;
- het ontwikkelen en bijstellen van het onderwijs onder andere door het maken van onderwijsprogramma's;
- het ontwikkelen en bijstellen van het curriculum binnen de grenzen die daaraan gesteld worden door de Huisarts- en Verpleeg-huisarts Registratie Commissie (HVRC);
- het evalueren van de voortgang van elke HAIO en van de opleiding als zodanig.

De selectie van de docenten voor deze functies en taken vindt tot op heden plaats op ad hoc basis. Als er een vacature vrijkomt, wordt middels een advertentie gezocht naar kandidaten waaruit een sollicitatiecommissie na een gesprek een keuze maakt. Naar de functie van huisarts-begeleider solliciteren nogal eens ervaren huisarts-opleiders. Er is echter nog geen sprake van een systematische voorbereiding van een groep van huisartsen(-opleiders) of gedragswetenschappers op een eventuele toekomstige vervulling van de functie van docent. Er zijn ook nog geen cursussen of trainingen die voorbereiden op deze functie. Dit leidt er toe dat bij de selectie van kandidaten weinig specifieke eisen gesteld kunnen worden omtrent docentvaardigheden. Veelal wordt volstaan met na te gaan of de kandidaat inhoudelijk voldoende in de functie past en of de persoonlijke eigenschappen voldoende binnen de bestaande groep van docenten passen.

De training en begeleiding van de geselecteerde docenten gebeurt voornamelijk 'on the spot'. De nieuwe docent krijgt meestal enige maanden de kans zich voor te bereiden door kennis te nemen van de bestaande onderwijsprogramma's, enige keren mee te lopen met

ervaren docenten, alvast deel te nemen aan het maandelijks docentenoverleg en vooral door veel overleg te voeren met de meestal reeds langer functionerende mede-docent met wie de nieuwe docent een groep HAIO's zal gaan begeleiden. Na deze inwerkperiode van twee à drie maanden start de nieuwe docent met het onderwijs aan de eigen groep, die hij/zij meestal gedurende de gehele opleiding van drie jaar blijft begeleiden.

Op het periodieke docentenoverleg wordt steeds gerapporteerd over de gang van zaken in alle groepen en wordt specifiek stilgestaan bij eventuele startproblemen van de nieuwe docent. Deze krijgt ook geregeld feedback van de reeds ervaren partner-groepsbegeleider. Ook is er op het docentenoverleg gelegenheid kennis te nemen van nieuwe onderwijsprogramma's en daarmee eventueel te oefenen.

De Groningse huisartsenopleiding organiseert jaarlijks een landelijke training voor huisarts-begeleiders, waarin geleerd wordt hoe om te gaan met de mogelijkheden en problemen van het groepsonderwijs. Deelname hieraan gebeurt op eigen initiatief. Er is geen systematische training voor docenten waarin op een gestructureerde manier alle aspecten van de docentfunctie aan bod komen. Wel bestaat er op sommige instituten een training in wetenschappelijke vorming en kritisch lezen. De evaluatie of toetsing van de docenten gebeurt tijdens het periodiek docentenoverleg. Naar aanleiding van ingebrachte casuïstiek geven de docenten elkaar feedback. Daarnaast bestaat op sommige instituten periodiek overleg tussen het hoofd van de opleiding en elk koppel van de groepsbegeleiders. Elk jaar is met elke docent een functioneringsgesprek gepland.

In toenemende mate beschikken de docenten over professionele onderwijsmiddelen, zoals aan de NHG-Standaarden gekoppelde onderwijsprogramma's, professionele video- of computerprogramma's. Mede hierdoor is het gemakkelijker het te geven onderwijs up-to-date te houden. Om de actualiteit te garanderen

is het ook mogelijk de huisartsen-in-opleiding zelf in te schakelen. Men kan daartoe de HAIO het onderwijsprogramma op het terrein van zijn of haar keuze-onderwerp laten aanvullen met de meest recente wetenschappelijke literatuur of met nieuwe onderwijsmiddelen.

De huisarts-opleiders

De kern van de opleiding tot huisarts bestaat uit het leren en werken in de huisartspraktijk onder leiding van een huisarts-opleider in een één-op-één situatie. De taak van de huisarts-opleider bestaat uit vier onderdelen:

- optreden als docent;
- functioneren als model;
- het scheppen van de juiste condities om in de praktijk te kunnen opleiden;
- het persoonlijk functioneren als opleider in relatie tot de HAIO.

De selectie van de huisarts-opleiders heeft een formeel karakter en wordt uitgevoerd door de Visitatiecommissie, een onderafdeling van de HVRC. Dit gebeurt aan de hand van een lijst van eisen waaraan zowel de huisarts-opleider als de opleidingspraktijk dienen te voldoen. Deze eisen betreffen zowel het functioneren als model als ook het persoonlijk functioneren en de docentfuncties. Omdat deze laatste twee moeilijk te beoordelen zijn bij één visitatie wordt de eerste keer de erkenning als huisarts-opleider voor slechts twee jaar gegeven. Daarna volgt een hervisitatie en wordt de erkenning voor vijf jaar gegeven. Na vijf jaar volgt weer een hervisitatie voor een erkenning gedurende een nieuwe periode van vijf jaar. Typische docentvaardigheden spelen bij de visitaties overigens in mindere mate een rol dan het functioneren als model of het persoonlijk functioneren.

De training en begeleiding van de huisarts-opleider begint met een door het huisartseninstituut georganiseerde initiële training die enkele dagen duurt. Hierin worden de eerste grondbeginselen van het opleiden in de

huisartspraktijk aangeleerd. Eenmaal functionerend volgt de opleider cursorisch onderwijs op het instituut via maandelijkse terugkomdagen voor opleiders of via meerdaagse cursussen. Dit cursorisch onderwijs is deels op de modelfunctie gericht door aandacht te besteden aan de wijze waarop de opleider zelf functioneert als huisarts. Voor een groot deel wordt het cursorisch onderwijs besteed aan docentvaardigheden door het oefenen met allerlei vormen van leergesprekken. Op vrijwillige basis kunnen opleiders ook deelnemen aan supervisie-groepjes, waarin vooral wordt ingegaan op het persoonlijk functioneren als huisarts en als opleider.

De evaluatie en toetsing van de huisarts-opleider krijgen steeds meer aandacht. Deels gaat dit in de vorm van koppelgesprekken tussen de HAIO's, de huisarts-opleider en een van de docenten van het instituut. Daarin wordt feedback gegeven aan de opleider ten aanzien van alle vier de hoofdtaken van de opleider. Ook in evaluaties in de groep van opleiders wordt over en weer feedback gegeven over de wijze van opleiden. Daartoe worden onder meer audio- en videobanden van in de praktijk gehouden leergesprekken in de groep van opleiders becommentarieerd, waarbij zeer persoonlijke feedback gegeven wordt.

In sommige instituten bestaat reeds jarenlang een traditie van educatieve toetsing van de huisarts-opleiders met behulp van professioneel uitgewerkte toetsingsinstrumenten. Deze beslaan zowel de kennis van de opleiders als ook algemene consultvaardigheden, medisch-technische vaardigheden en praktijkvoeringsaspecten of hebben de vorm van een integrale toets waarin al deze elementen vervat zijn.

Professionele onderwijsmiddelen voor de training en begeleiding van de huisarts-opleiders worden in toenemende mate ontwikkeld. Zo is er een tweede, geheel herziene uitgave gemaakt van het boek "Opleiden in de praktijk", waarin velerlei aspecten van het opleiden

besproken worden.³ In Nijmegen is voor de huisarts-opleiders een werkboek gemaakt, "De begeleiding in de praktijk", waarin de huisarts-opleider van week tot week aangegeven vindt wat van hem/haar in die week verwacht wordt ten aanzien van de opleiding.⁴ Landelijk zijn er enige goed gedocumenteerde onderwijsprogramma's gemaakt voor de training van opleiders.

De overige opleiders

Naast de huisarts-opleiders wordt in de opleiding ook gebruik gemaakt van specialisten-opleiders in ziekenhuizen, verpleeghuisartsen of medewerkers van een RIAGG en dergelijke.

De selectie van deze opleiders is meestal niet echt mogelijk omdat het huisartseninstituut blij mag zijn als een ziekenhuis, verpleeghuis of RIAGG wil meedoen aan de huisartsenopleiding.

De training en begeleiding van deze opleiders is nog weinig gestructureerd, mede omdat deze opleiders veelal een meer vrijblijvende relatie met de huisartsenopleiding hebben. In Rotterdam en Leiden is al enige jaren ervaring opgedaan met het trainen van deze opleiders voor hun docenttaken in de huisartsenopleiding.⁵

De evaluatie en toetsing van deze groep zal nog in belangrijke mate ontwikkeld moeten worden. Enige instituten hebben echter ook reeds in de tweejarige opleiding aandacht besteed aan de evaluatie van de opleiders in ziekenhuizen door de HAIO's. Er is hierover echter nog weinig schriftelijk materiaal beschikbaar.

Ook voor professionele onderwijsmiddelen geldt dat deze ontwikkeld moeten worden. Dergelijke onderwijsleermiddelen moeten bruikbaar zijn gedurende de leerwerkperiodes in ziekenhuizen en verpleeghuizen. Er is duidelijk sprake van een relatieve achterstand van de professionele ontwikkeling van deze categorie opleiders.

De nationale samenwerking

Hoewel iedere universitaire afdeling voor de huisartsenopleiding zelf verantwoordelijk is voor de eigen opleiding is er met name de laatste jaren veel energie gestoken in de samenwerking tussen de acht afdelingen. Daartoe is een Samenwerkings Verband Universitaire Huisartsopleiding (SVUH) gevormd met een eigen, bescheiden staf, zetelend in Utrecht. De hoofdtaken van dit Samenwerkings Verband zijn:

- het uitwisselen van ervaringen;
- het op elkaar afstemmen van het beleid;
- het beheren van een landelijke bank voor onderwijsmiddelen;
- het samenstellen en tweemaal per jaar afnemen van een landelijke kennistoets voor HAIO's;
- het ontwikkelen van een adequaat systeem om de voortgang van de individuele HAIO te evalueren;
- het ontwikkelen van toetsinstrumenten voor technische vaardigheden, waaronder ook een Kennis Over Vaardigheden Toets (KOV);
- het ontwikkelen van een landelijk te gebruiken toetsinstrument voor algemene consultvaardigheden;
- het ontwikkelen van de training van huisarts-opleiders en de training van de overige opleiders;
- het ontwikkelen van het inhoudelijke onderwijs gedurende de leerwerkperiodes in ziekenhuizen of verpleeghuizen;
- het uitvoeren van een landelijk opgezette integrale evaluatie van de driejarige opleiding.

Naast dit Samenwerkings Verband is door het NHG een landelijke opleiding gestart voor huisarts-supervisors mede ten dienste van de verschillende huisartsenopleidingen.

De internationale samenwerking

Sinds vrij kort bestaat er een European Academy of Teachers in General Practice (Euract) met als doel te komen tot uitwisseling tussen huisartsgeneeskundige opleiders.⁶ Deze Europese organisatie werkt met enige werkgroepen zoals een werkgroep over accreditering en certificering en een werkgroep over de training van de trainers.

Conclusie

Concluderend kan gezegd worden dat aan de professionalisering van de diverse docenten in de huisartsenopleiding deels wel en deels niet voldoende aandacht wordt besteed. De komende tijd zal er extra energie gestoken moeten worden in een meer gestructureerde aanpak van de opleiding tot universitair docent ten behoeve van de huisartsenopleiding en in de training en begeleiding van deze docenten. Ook de overige opleiders in ziekenhuizen en verpleeghuizen of RIAGG's vragen een meer professionele ondersteuning en ontwikkeling. Tenslotte moet doorgedaan worden met de intensieve training en toetsing van de huisartsopleiders zoals die in enige instituten reeds vorm gekregen hebben. Daarbij moet zowel aan de docentfunctie als aan de modelfunctie aandacht gegeven worden.

Literatuur

1. Metz JCM, Pels Rijcken-Van Erp Taalman Kip EH, Van den Brand-Valkenburg BWM. Raamplan 1994 artsopleiding. Eindtermen van de artsopleiding. Nijmegen: Universitair Publikatiebureau KUN, 1994.
2. Springer MP, editor. Het basistakenpakket van de huisarts. Utrecht: Landelijke Huisartsen Vereniging, 1983.
3. Van Geldorp G, Van Amerongen HL, De Haan M. Opleiden en leren in de huisartspraktijk. Utrecht: Wetenschappelijke Uitgeverij Bunge, 1993.
4. Brenninkmeijer W. De begeleiding in de praktijk. Werkboek voor huisartsopleiders. Nijmegen: Vakgroep Huisartsgeneeskunde, Sociale Geneeskunde en Verpleeghuisgeneeskunde KUN, 1995.
5. Van Amerongen HL, Runia EH. Wat doet de huisartsin-opleiding in de kliniek? Huisarts en Wetenschap 1990; 33: 360-3.
6. Nederlands Huisartsen Genootschap. European Academy of Teachers in General Practice. Huisarts en Wetenschap 1995; 38: 503.

DE AUTEUR

Dr. V.C.L. Tielens is hoofd van de afdeling Huisartsenopleiding van de vakgroep Huisartsgeneeskunde, Sociale Geneeskunde en Verpleeghuisgeneeskunde van de Katholieke Universiteit Nijmegen.

Correspondentie-adres: V.C.L. Tielens, Vakgroep HSV, afdeling Beroepsopleiding, Postbus 9101, 6500 HB Nijmegen.

Dit artikel is een bewerking van een voordracht die gehouden is tijdens een bijeenkomst van de landelijke werkgroep over professionalisering van docenten in het medisch onderwijs op 14 januari 1995 te Nijmegen.